Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

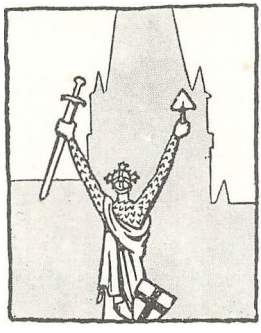
Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Nordiske breve fra Jørgen Bukdahl modtaget af Poul Engberg

FRI NORDISK FOLKEHØJSKOLE

Nordiske breve fra Jørgen Bukdahl modtaget af Poul Engberg

Udsendt af foreningen
FRI NORDISK FOLKEHØJSKOLE
den 8. december 1976

CENTRAL-TRYKKERIET, NAKSKOV

Den 8. december 1976 fylder JØRGEN BUKDAKL 80 år. Et langt livs folkelige, kritiske og litterære værk foreligger nu som en gave til Danmark og Norden. Værket er blevet til gennem en strid for et nordisk-folkeligt syn, der havde hans hjerte, og som han klarere end nogen anden skærpede med sin tanke og sin digteriske udtryksevne. Han satte det altid ind i en europæisk-universel sammenhæng.

I Bukdahls sind brænder fremdeles bålet fra det syn, der betog ham i hans ungdom, og i tankens og ordets kunst står han nu stærkere end nogensinde.

Som en af dem, der - takket være næsten et halvt århundredes venskab - har været modtager af mange inspirerende breve fra ham, breve, der ofte i korte lynglimt kunne oplyse tidens og tilværelsens grundforhold, har jeg som vennehilsen til 80-års dagen gerne villet udsende dette uddrag af nogle af de breve, der bedst belyser den nordisk-folkelige sag, han strider for. Det var ham nemlig altid sagen og ikke personen, det gjaldt. Med nogle forklarende og sammenfattende bemærkninger har jeg søgt at holde brevcitaterne sammen, og det er mit håb, at dette skrift vil kunne yde bidrag til forståelse af Jørgen Bukdahls anliggende, og at det vil blive modtaget rundt i Norden som en hilsen fra ham, der altid var folkelighedens og frihedens forkæmper.

Poul Engberg.

I

MELLEM TO KULTURER

Et hovedsigte i Jørgen Bukdahls mangfoldige virke som kritiker, forfatter, digter og folkelig taler er brobygningen over kløften i dansk kulturliv mellem den akademiske kultur, der ytrer sig i videnskab, filosofi, kunst og digtning og så det skriftløse, folkelige kulturliv, hvis vigtigste udtryksform er det mundtlige ord. Kløften blev især uddybet efter Brandesianismens sejr for 100 år siden på den akademiske front og den grundtvigske folkelige bevægelses gennembrud efter 1864.

Bukdahl har set det som en livsopgave at bygge bro mellem disse modsætninger og således bidrage til en dansk enhedskultur.

Det er den islandske forfatter, Bjarni Gislason, der i sin bog fra 1949: "Jørgen Bukdahl - europæeren og brobyggeren" har fremhævet dette brobygningsværk, men det må tilføjes, at Bukdahls rod og hjerte hører hjemme i den folkelige kultur. I virkeligheden anså han den for mere universel end Brandesianismen, der - trods al europæisme - ofte kunne antage en temmelig lokal københavnsk karakter. Skulle der derfor slås bro, og det skulle der gerne, måtte den akademisk-intellektuelle kultur forstå og acceptere det skriftløse folkelige åndsliv som grundlaget for en dansk kultur. Dets grundsyn er modsigelsens grundsætning, den som Kresten Kold kan kalde kampen mellem liv og død, lys og mørke, aser og jætter, og som både Grundtvig og Søren Kierkegaard husvalede sig ved hos "den menige mand". Denne kamp er universelt menneskelig, men der vækkes til den ved et ord på modersmålet, og den må, hvis den ikke skal fortabe sig i tomme abstraktioner, føres inden for det konkrete fællesskab, vi folkeligt hører hjemme i. Derfor er modersmålets og folkets frihed en forudsætning, et "vækstvilkår" for, at der kan fremstå universelt menneskeliv her i verden. Og "finkulturens" opgave er i digtning, kunst, filosofi og videnskab at beskrive dette universelle menneskeliv.

Det folkelige åndsliv er eksistensen selv i det menneskelige fællesskab. Det er oftest skriftløst, men aldrig ordløst. Uden folkeligheden, og det vil sige et frit modersmål på folkets tunge og et frit folkeligt fællesskab, er der ingen konkret virkelighed i det universelle åndsliv, som kristendommen sigter mod. Folkeligheden er "vækstvilkåret" for universaliteten. Uden den bliver den tom abstrak-

tion og luftige idéer. Bukdahl gjorde for alvor denne opdagelse, da han i Norge arbejdede med bogen, "Det skjulte Norge", der kom for 50 år siden. Han forstod, at den ny-norske folkeligheds egentlige sigte er det NORVEGIA SACRA, som Olav den Hellige havde skabt ved sin død.

Bukdahls bøger har derfor front til to sider: han påpeger altid det nationales nødvendighed som vækstvilkår for universaliteten, men samtidig dets utilstrækkelighed, hvis det lukkes inde i en selvtilstrækkelig nationalisme. Han blev derfor fra tyverne og op til 1945 en hovedkraft i den folkelige kamp mod nazisme og det både i tale og skrift, men først og fremmest gennem de hundreder af foredrag, han i disse år holdt i de folkelige forsamlingshuse. Da måtte bøgerne vente, nu gjaldt det den direkte kamp om folkets sjæl.

Det har ikke været nogen let opgave at bygge bro over kulturkløften. Det kunne vække mistanke på begge sider af kløften, og det forudsatte en til begge sider uafhængig position, ubundet af noget ansættelsesforhold, hvad der også økonomisk har måttet bringes ofre for.

I flere breve kommer Jørgen Bukdahl ind på nødvendigheden af at være fri og uafhængig, men også på omkostningerne derved. Således i et brev fra efteråret 1956 i anledning af et festskrift til hans 60-års dag:

> ...havde jeg råd: jeg ville udgive vel sammenarbejdede bøger, for de få og enkelte. Ak, Kierkegaard! Men han havde en tønde guld, og intet kunne ramme ham. Ja, "Corsaren"! hy, hy - nålestik mod hvad vi andre har været ude for. Men han havde penge nok til rødvin og tjener. Men jeg, ved du, måtte gøre åndsliv til eksistens i egenligste forstand, man kunne altid ramme mig økonomisk og skære produktionsnerven over. Med meget tordenskjolderi har det klaret sig til dato. Nu rykker muldvarpene frem igen, nu de tror, jeg er forbi. Gammelt ondskab og raseri i radikale kredse, fra da jeg skrev nogle hundrede kronikker i Politiken. (Husker du den om din romantik-bog, hvor jeg dekraterede, at Brandes ikke var videre fører! Politikens bestyrelse måtte henstille til mig alligevel at synes, at lidt fører var han)...for min økonomis skyld måtte jeg være omend ikke populær så dog tildels "kendt", som en anden Victor Borge. Ak! Jakob Knudsen. Jeg glemmer aldrig, at han tvang Jacob Appel til at gøre ham til professor. Appel forstod ingenting, troede det var forfængelighed - professor Jakob Knud-

sen!!! Indtil Jakob Knudsen tørt sagde: "Som professor må de give mig nogle kroner mere i honorar; en professor kan man ikke give 30 kroner, man må give ham 40". Det var det eneste, han tænkte ved den sag! underbetalt som han var, da han ingen rygdækning havde...Jeg fandt dette fra en lollandsk foredragsforening, gem det og husk det! At talernes honorarer variere-des, ses af regnskabet, og de nærmeste har ikke altid været de billigste.

I 1910-11 var udgifterne til foredragsholdere:

Redaktør Mads Jepsen.....15.oo kr.
Forfatteren Jakob Knudsen.....38.oo kr.
Journalist Andreas Grau.....21.oo kr.
Forstander Tange.....18.oo kr.
Pastor August Møller.....18.5o kr.
Pastor Geismar.....70.oo kr. !!!
Pastor Holch.....10.oo kr.
Skuespilleren Bernth Jensen.....20.oo kr.

men året efter blev Jakob Knudsen titulær professor; det gav to kroner mere i honorar.

Ak, hvor jeg kender det...det afgørende er ikke tykkelsen (vi kunne jo banke det i ryggen!!!),men at der står i "Herning Avis": "Festskrift til Jørgen Bukdahl" - de kan da ikke give sådan en mand under 75 kroner til et efterårsmøde...

- - -

Efter at 60-års dagen var overstået og festskriftet udkommet, kom der brev den 21. februar 1957:

...Kære ven!

Meget hurlumhej, foredrag, fødselsdag - endnu sidder jeg i bunken. Hvad mener man? Jeg er jo i min struktur alt andet end et tilløbsstykke og er i virkeligheden mere ensom end nogen i dette land, uden rygdækning i noget parti eller retning - ikke engang i en vis popularitet - javel, jeg kan tale, men min dialektik forvirrer. Når folk opildnede stiller op til korstog, så siger jeg: "Skal vi ikke gå ind og drikke kaffe!"

Måske de klogeste så begynder at begribe noget sokratisk: at jeg slet ikke vil komme med hittebørn til dem, men få dem til at føde levende unger, deres egne, ikke mine. I stedet for Prytaneion havde jeg altså frygtet giftbægeret. Men det sokratiske er, at der måske er mere gift i Prytaneionbespisningen end i giftbægeret...Dog, jeg er hærdet. Men der var visse giftbægerfolk, jeg gerne ville slå på hjemmebane. Det er det mest sokratiske. Og min glæde, da du kom ind ad døren og talte om penge og et lille festskrift, der kunne "bankes i ryggen". Ja, det sidste var herligt.

Det gjorde Potemkim også. Og nu sidder jeg dekoreret og berømt som en gammel julenisse ved et grødfad. Og folk er atter kommet i tvivlrådighed...Selv er jeg nu atter den samme: sidder indelukket på Bjerget, ryger tobak og læser Kierkegaard...

Det universelle i den katholsk-europæiske tradition har altid levende optaget Jørgen Bukdahl. Han har i de senere år foretaget mange rejser til Rom, selv om det - efter hans eget udsagn - kan være lidt besværligt med to paver i samme by.

Brevet fortsætter med en omtale af hans tale i Nådendal i Finland:

...Du ved, jeg har det med klostre, kirker og katedraler, kirkegårde, aftenkoncert i Børglum domkirke, aften ved Føvling kirke, advent på Flensborg kirkegaard, Lysekloster osv. Det begyndte med Fana, ved du; Fana, hvor så meget begyndte. Men ellers synes denne Nådendaltale mig god. Den rimer godt med Nidarostalen og Stavhella. Alle tre er et koncentrat af forfatterskabet. Jeg begynder nu selv at forstå det (som hin anmelder, der havde skrevet en glimrende anmeldelse af en bog, og som sagde: Den bog vil jeg s'gu læse!)...til Finland talte jeg som slutten af Nådendaltalen, til Island i flugt med Jon Sigurdsson, til Norge (nu mandag den 25. klokken 22.2o over Norsk Kringkasting) om Olavsriget med lidt bidske bemærkninger om Oslos hjemstavnskultur. Hør lidt på det. Det er ganske morsomt. Danmark og Sverige må jeg klare med breve og trykkeri. Da Brandes havde talt i Polen, stampede man med stolene og råbte: "Il faudrait lui élever des statues!" Han siger det selv i sine erindringer. Ingen er i dag mere glemt i Polen end Brandes. ...Jeg har ladet gå bud til Skibelundkomiteen, at jeg for ingen pris vil stå dernede, men at de ved Lindbergs høj skulle sætte en lille sten, hvorpå der stod: "Her talte Bukdahl og Engberg ved det store folkemøde 23/6 1942, hvor der kom folk langs alle veje". Se "Folkebladet"...iøvrigt skrev jeg til Bent A. Koch, at vi bør tæve tyskerne, hvis de går på rævekløer. Det Hoffmeyerske alter bør vi vente med. Tyskerne vil foragte os, hvis vi driver grænsekamp a la fødselsdagsselskab. Grænsen ligger ikke fast...

- - -

I et brev fra 14. marts 1974 vender Jørgen Bukdahl tilbage til sin livsskæbne:

...hvorfor jeg ikke gik ind i samfundet. Ret gode evner, Vilhelm Andersens yndling ("Bliv dog her", sagde han, da jeg i 1924 rejste

til Norge)...ligeledes Appel, og Koppel i "Politiken", da Tom Kristensen i 1928 havde drukket sig ud af bladet. Kort altså nok på hånden, men hvorfor så til dato uden for, hvad der kunne give "magt" i samfundet, formanderi osv.? (Fornøjet sagde Arnfred for en snes år siden: "Bliv nu formand her i Foreningen Norden". Han troede, jeg led under ikke sådan at "være noget"!) Men altså nej til det hele - eller et eller andet der sagde nej i mig - måske mod en naturlig ærgerrighed. Lidt hovmod-suveræ-nitet? Måske. Uafhængighed? Trods pengemangel nu og da (ikke nu). Forsynet? En brik i spillet? Jeg har tænk på det - og betvivler det noget. Dog er det noget med trahimur, når jeg ser tilbage. Søren Kierkegaard (sans comparison) havde det på samme måde, men han havde dog en formue at spise op (og køre op). "Men jeg er ikke noget, det er Martensen, Mynster og Madvig", sagde han. Til sidst søgte han dog et embede ved pastoralseminariet. (Men Mynster afviste ham: "Lav selv et pastoralseminarium")...

Og i et brev fra efteråret 1974 ser Bukdahl endnu engang tilbage på sine 30 bøger:

...Jeg har for første gang læst lidt i dem. Det ser jo sammenhængende nok ud. Jeg kørte sjældent ad biveje, selv om jeg alle år måtte slås med økonomien...Men alle dage har jeg dog været uden rygdækning (udover fra få enkelte venners - din - side). Gislason så det klart i sin indledning til hans lille skrift om mig: "Enhedskulturen i Danmark". Jeg sad bestandig på en taburet i kulturkløften, der dog i dag er så skarp som i Grundtvigs og Søren Kierkegaards dage. Mea culpa? Ja, måske. Men nej, jeg ville følge denne tværkulturelle linie - følgen var mistanke både fra folkelig og litterær side. Og alle dage en vis ensom stilling. Både konservativ og radikal, men ud fra hvad der bærer en helhedskultur - og en europæisk. Dog fik jeg skrevet de to bøger - tværs over kulturkløften - som hører sammen: "Spejling og realitet" og "Folkelighed og eksistens", der er et dansk-nordisk udsyn. Set i sammenhæng giver de jo nok et billede af en vis helhed ... I virkeligheden har den europæisk-nordiske sammenhæng været mig den vigtigste...

- - -

II

DET NY-NORDISKE SYN

Som vejen indad mod det folkelige er forudsætningen for sand mellemfolkelighed, sådan gælder det i det nordiske fællesskab, at der ikke

kan skydes genvej til det gennem lighederne i sprog og kultur. Vejen går kun gennem hvert enkelt folks fulde sproglige og nationale frihed. Det er ikke en pontonbro, der skal bygges i Norden, men en Lillebæltsbro, en universal bro på solide nationale piller. Det, der ene - som et conditio sine qua non - kan bære det nordiske samarbejde, er de folkelige og sproglige vækkelser i Norden.

Jørgen Bukdahl har derfor bekæmpet Kalmarunionen med alle dens kulturimperialistiske følger i Norge, Færøerne og Island - alle sine dage - og naturligvis også ethvert forsøg på i moderne klædedragt at genskabe noget, der minder om en Kalmarunion.

Han har også bekæmpet Skandinavismen fra forrige århundrede med dens "løgn i gildeskrud" og påtalt den løse, ufolkelige grund, hvorpå Foreningen Norden og Nordisk Råd har bygget deres nordiske bestræbelser.

Ud fra sit nordisk-folkelige syn blev han en fremragende stridsmand både i Norge og Danmark for Ivar Aasens ny-norske mål og imod det danskprægede rigsmål. Det er ny-norsken, der bygger på den universelle kultur fra Olavsriget, som overvintrede i dansketiden ude i dalene.

Og han blev en stridsmand for færingernes sprogfrihed og folkelige og politiske selvstændighed, såvel som for den finske kulturstrid og sprogkamp imod den svenske kulturimperialisme. Og ikke mindst førte han en årelang kamp for at få de islandske håndskrifter udleveret fra Danmark. Det er et spørgsmål, om udleveringen ville være sket uden hans fantastiske indsats. Også den sydslesvigske folkesag lå ham på sinde, ikke bare som en dansk national sag. Han så den netop i sammenhæng med hele sit nordiske syn som en nordisk-folkelig sag på linie med den norske, den færøske og islandske folkesag. Her er det tysk sprog- og kulturherredømme, der skal brydes.

Bag Jørgen Bukdahls virke lå synerne hos Grundtvig, Hele det folkelige klima han lod blæse ud over Norden. Afklaret som hos Bukdahl var Grundtvigs syn vel ikke, for de sproglige og folkelige vækkelser i Norden brød først igennem i sidste halvdel af det 19. århundrede. Men allerede i 1837 opfordrede Grundtvig i skriftet: "Til nordmænd om en norsk højskole" nordmændene til at lukke "den norske folkemund op" og udtrykke sig frit på "sit eget mål". Og i skriftet om "Om Nordens videnskabelige forening" fra 1839 tager han klart afstand fra enhver sproglig forening af Norden - hvert folk bør tale og skrive sit eget modersmål -, såvel som fra enhver kirkelig "forening", der kun vil betyde, at friheden sættes over styr. En "bor-

gerlig (politisk) forening" er heller ikke ønskelig ud over et forbund til fælles forsvar. Det afgørende er en "videnskabelig forening", hvilket på Grundtvigs sprog betyder et fællesskab i menneske- og historiesyn byggende på den "mosaisk-kristelige anskuelse" og på, hvad Nordens ånd kan tilføre denne anskuelse. En sådan nordisk "videnskabelighed" rummer blandt andet den betragtning, at mennesker kun kan komme i et virkeligt forhold til tilværelsen gennem samhørighed i et modersmål og i et folks liv og historie, og at de menneskelige forskelligheder, for eksempel mellem mand og kvinde og mellem folkene indbyrdes, hører til den levende menneskeligheds grundtræk.

Det blev Ludvig Schrøder, der på Askov Højskole skabte et kraftcentrum for dette nordisk-folkelige syn. Hertil kom nordmænd, finner, færinger og islændinge og blev rustet til den folkelige og sproglige kamp, de tog op derhjemme - ofte jo imod det danske kultur- og sprogherredømme. Intet steds i moderne europæisk historie er det blevet så klart demonstreret, at sand folkelighed fører til levende mellemfolkelig forståelse.

I vor tid er det Jørgen Bukdahl, der klarest og mest utrætteligt - helt fra hans berømte bog: "Det skjulte Norge" fra 1926 - har formuleret dette syn og stridt for dets fremgang. Det er også ham, der fanst udtrykket "det ny-nordiske syn" til adskillelse fra romantiske og forældede tanker bag Kalmarunion og studenterskandinavisme. C.P.O. Christiansen, Grundtvigs højskole, der siden blev en våbendrager for Göteborgtanken og det ny-nordiske syn, betegner i festskriftet til Jørgen Bukdahl i 1946 i anledning af 50-årsdagen just ham som sin læremester i det ny-nordiske. Selv støttede C.P.O. Christiansen længe skandinavistiske idéer, som for eksempel "Det frie Nord", der opstod under den anden verdenskrig.

I et brev fra efteråret 1956 i anledning af planerne om 60-års festskriftet skriver Bukdahl:

> ...Jeg ville gerne have slået fast min udformning af det ny-nordiske; udtrykket er mit fra 1920, samt dets forbindelse med det universale i 1926. C.P.O. var jo da som skandinavist modstander af disse synspunkter - først i 30'erne begyndte han at vige af fra sin patriotiske skandinavisme og via Grønlandssagen få en national bund under retfærdighedsgrundlaget...Gislason har gjort mig opmærksom på, at jeg i breve til Arne Garborg...i 1919-20 har udformet den ny-nordiske tanke. Den universelle stammer fra "Det skjulte Norge" 1926...

\- - -

III

N O R G E

Blandt de øvrige nordiske lande stod Norge altid Bukdahls hjerte nærmest. Herfra hentede han sin kunstnerisk begavede og varmhjertede hustru, Magnhild Ødvin, der blev ham en uundværlig støtte gennem alle årene. Her fandt han det folkelige syn bekræftet, som hans barndomshjem havde været præget af - ikke mindst moderen, Else Marie Pedersen, var en særpræget og betydelig personlighed -, og som han i sin tidlige ungdom mødte på Askov højskole, for her havde det folkelige åndsliv rejst sig pånyt, som havde været holdt nede i dansketiden. Hovedmændene i den folkelige genrejsning var Ivar Aasen og den norske folkehøjskoles egentlige grundlægger, Christoffer Bruun. Det var det evige Norge fra Olavtiden, der opstod af graven.

Det var derfor to højdepunkter i Bukdahls liv, da han i 1953 talte fra Nidaros-domkirkens prædikestol ved 800-års festen for oprettelsen af det norske ærkebispedømme, og da han sommeren 1955 under et Göteborgstævne på Ringerike folkehøjskole talte på Stavhella, hvor Grundtvig i 1851 havde talt til nordmændene.

I sin tale forsvarede han den pietistiske linie i den norske folkelige udvikling, hvad der vakte forundring og mishag visse steder.

Efter talen i Nidaros skrev han blandt andet i et brev:

...Kære ven!

Så er jeg her. Midt oppe i den store norske fest. Og noget beklemt. Men det gik vel. Katedralen holdt! ...Nu slog jeg et slag her i katedralen for nogle tusinde mennesker. Men hjertebladet i talen var Magnus på Lyrskov Hede og Sydslesvig...Ja, kære ven! Da jeg under det gamle Olabsbanner (med oksen) gik på prædikestolen i katedralen, tænkte jeg, da jeg gik op ad trapperne og så ud over de tusinder af mennesker, på en Sanct Hansaften i Skibelund, hvor vi talte, og "folk kom langs alle veje", men - men ikke Askov-folk. Men næste dag en side i "Folkebladet"!! Med Magnusstenen!!!

Denne gang kom de altså...heroppe taler jeg med folk om skoler i Sør-Jylland; skal ud til Vik en dag...

- - -

Og efter Stavhella-talen i 1955 kom der også nogle breve:

...Kære ven!

Nedkommet fra Norge - via Bethesta! Ja, det var besynderligt at se en Bruun-renaissance bryde igennem - og møde sin ungdom. Jeg talte i Oslo i "Det norske Teatrets sal". Og ellers på høj-

skoler...at "det skjulte Norge" havde ramt så dybt, anede jeg ikke...Stavhella diskuteres stadig. Jeg fik altså held til at ramme ind til nogle nerver og gennem nogle fordomme - også hos danske grundtvigianere...Jeg har da skrevet til Kjær, at i virkeligheden ligger Norge med sin Olavtanke Göteborgtanken nærmere end Danmark, - hvor vi ingen Knud den Hellige-tanke har. Men i Norge må den altså igennem Hauge-snævringen og GisleJohnson-skrækken - Grundtvig da var en vildledning og afledning. Men nordmændene begreb det ganske godt...

Og i et nyt brev fra september 1955 vender han tilbage til Stavhella-talen:

...og så er der noget rumleri i Norge efter Stavhella, de mere liberale føler sig svegne, - de mærker målstræv i Hauge-ham. Men jeg vidste meget vel, hvad jeg gjorde. Grundtvig-striden deroppe var i meget en påklistret danskhed (som Sagatun). Linien var Hauge-Gisle Johnson-Hallesby. Nu er opgøret der (som Garborg og Bruun indledede). Men jeg fik brev fra Øyvinn Berggrav, der vil have talen i "Kirke og Kultur", den kommer nu in extenso i "Kristeligt Dagblad" og "Vårt land". I det kommende nummer af norsk Høgskuleblad er det jo kun et koncentrat...

- - -

Stavhella-talen var et stærkt udtryk for, at Norge i åndelig og kristelig udvikling ikke skulle være en kopi af Danmark(som "Sagatun" højskolen i Hamar forsøgte at være det), og derfor heller ikke skulle kopiere Grundtvigs anskuelser, men måtte følge sin egen linie, som var pietistisk. Gisle Johnson, der var teologisk professor i Oslo, udryddede med hård hånd alle tilløb til kirkelig grundtvigianisme i Norge.

Garborg og Bruun bekæmpede vel denne pietisme, men Jørgen Bukdahl gav på Stavhella med overraskende klarsyn udtryk for, at tiden først nu var inde for Norge til at følge dem. Vejen omkring pietismen var nødvendig - og norsk.

IV

I S L A N D

Som før nævnt var Jørgen Bukdahl én af hovedmændene på dansk side i kampen for at få folketing og regering til at gennemføre loven om de islandske håndskrifters tilbagegivelse til Island.

Midt under striden herhjemme fremsatte Hans Hedtoft et mæglingsforslag, som Bukdahl karakteriserede på følgende måde februar 1956:

...Jeg har ligget i krangleri med den islandske gesandt, da det aner mig, at han har ansvar for det fjollede forslag af Hedtoft. Det har krænket og ydmyget mig på det folkelige Danmarks vegne. Nordal telegraferede til mig i dag om at spise til middag hos ham i morgen, tirsdag aften. Jeg indvilligede...Jeg offentliggør i morgen, tirsdag i "Kristeligt Dagblad" en bedsk kommentar til manuskriptsagen. "Politiken" bad mig skrive et par hundrede linier; men det nægtede jeg. Det blev blot påstand mod påstand...

- - -

Tanken om at få de islandske håndskrifter ført tilbage til Island som en dansk gave blev rejst af den islandske forfatter, Bjarni Gislason, der boede i Danmark - i en radiotale i november 1938 og derefter i en aviskronik i 1939. Gislason havde været elev på A-skov og havde der mødt Bukdahls ny-nordiske syn, der inspirerede ham afgørende. Han rejste ikke kravet, som om det kom fra den islandske stat og slet ikke som noget krav, men som en sag, en nordisk folkelig sag, der skulle bidrage til afviklingen af Kalmar-unionens kulturelle og økonomiske undertrykkelse af det islandske folk og således skabe forudsætninger for et frugtbart og ligeværdigt samarbejde mellem det danske og det islandske folk. Bukdahl var øjeblikkelig opmærksom på Bjarni Gislason og hans synspunkt, og disse to indledede en brevveksling om sagen. Da dr. Lis Jacobsen i en artikel i 1946 gik imod udlevering af håndskrifterne - hun skiftede siden standpunkt - rejste Gislason overfor Bukdahl tanken om at få sagen ud af kommisionernes og de sagkyndige, lærdes hænder og få den gjort til en dansk folkelig sag. Bukdahl var straks fyr og flamme og gjorde højskoleforstander C.P.O. Christiansen begejstret for idéen. Med stor idealisme fik han et flertal af danske højskoleforstandere til at sende regering og rigsdag en adresse, hvori udleveringen af håndskrifterne blev rejst som et dansk folkekrav.

Det var en hovedsag for Jørgen Bukdahl, at håndskriftsagen blev løst på denne måde, som en folkelig sag, hvad den da også historisk blev. De lærde i Danmark var stort set modstandere af udleveringen, og de islandske lærde kom først ind i billedet på et langt senere tidspunkt.

Da den nordiske folkehøjskole på Snoghøj i 1957 skulle udpege en islænding som medlem af repræsentantskabet, var der fra en enkelt side modstand mod at opfordre Gislason til at påtage sig opgaven. Sin vane tro ønskede Bukdahl ikke selv at få plads i repræsentantskabet. I et brev fra juli 1957 kommenterer han:

...og hvis Gislason ikke kommer med her, hvem så? Han er i dag den eneste islænding, der har et fælles syn med os her, blandt andet fordi han i sin radiotale deroppe angreb hele den islandske manuskript-nationalisme, hyldede Danmark (det folkelige) og Sydslesvigsagen, påviste, at opinionen for manuskripterne her i Danmark var den folkelige lejr, hvad der jo ikke smagte akademikerne deroppe...Nu vil de islandske akademikere, da manuskriptsagen synes at skride, få den bragt over på egne hænder - hvor Gislason satte den stærkt ind i nordisk sammenhæng. ...Du ved, at jeg i en menneskealder har afslået alt med bestyrelser osv. Alt, uden undtagelse. Det hang sammen med den suverænitet, der var mig dyr, men nødvendig...et brud, der nu og da forurolige mig, er "den islandske falk". Som jeg afslog - men - overfor præsidentens bemærkning, at det var det islandske folk, jeg ville krænke ved at afslå - modtog. Og pakkede ned...Når Fanden bliver gammel, går han i kloster og repræsentantskaber. Spørgsmålet hænger i ét: Kan det betyde noget? Jeg kan jo støtte skolen på så mange selvstændige måder...uden Gislason vil det blive vanskeligt. For det gælder jo nordisk: dette vigtige mellemled mellem det lokalt-nationale og det europæiske (universale), ja, i den grad, at dette universale bliver en abstraktion, hvis det ikke mættes just ved dette ny-nordiske. Göteborgbevægelsens fare, ved du. Kategoriengerassel. Skolen må jo suge kraft af dette ny-nordiske...Men ellers er det jo manuskriptsagen. Askov tager den opgave op med det store hefter (bog)... Men nu leder jeg felttoget (og Gislason, der er i Island nu). Jeg har skrevet indgående til Jørgen Jørgensen, Erik Eriksen og Bomholt...

I et brev fra sommeren 1966 vender Bukdahl tilbage til højskolen og håndskriftsagen:

...Du husker vegheden og dette ja, ja...Højskolen, der var vort trumfkort i færd med at bakke ud af sagen, så jeg måtte gribe ind i "Højskolebladet" for dog at bevare illusionen af Tordenskjolds soldater: du, Haugstrup, Haarder, Koch, Kjær - måske et par til. Folketinget og Island forstod ingenting. Folketinget var nu kommet i den skure fra Jørgen Jørgensen og måtte lade det skure... Island var forbavset over denne mærkelige generøsitet, dette udsalg...Men begribe baggrunden: at afvikle følger af dansk magtpolitik i Vestnorden - samt således få en stærk nordisk basis i ak-

tivitet i det tabte Sydslesvig (tabt netop på grund af en magtpolitik)...det samme med målsagen - at udbrede forståelse hernede (Nordmænd må jo selv om løsningen)...

Da håndskriftsagen var reddet igennem Folketinget, fik vi den islandske gesandt i København til at tale ved et møde på Snoghøj. Om dette bagefter i et brev fra oktober 1965:

...Ja, udmærket, at vi fik Islands gesandt til Snoghøj. Det lå mig svært på sinde af islandsk-taktiske grunde, hvor jeg har en del konflikt gående, da Morgunbladid vil vælte højskolen ud, forsnævre til et islandsk-dansk...og sabotere det nordiske, der for mig er sagens raison d'être - og dermed Sydslesvig...Med den linie fra 1945, jeg har ført, vil man ikke forstå, selv om jeg atter og atter har slået den fast: opløsningen af følgerne af Danmarks vestnordiske magtpolitik...jeg satte denne (gesandten) ind i denne folkelig-nordiske-sydslesvigske baggrund for selve håndskriftsagen; samt bad ham dække vort nationalproblem i Sydslesvig (i flugt med landsmænd: Jon Sigurdsson, Grimur Thoreson og især Mathias Jochumsson, islands nationaldigter, der skrev det store digt til sønderjyderne i 1918). Jeg bad ham lade os være anonyme, men forstå, at vi i håndskriftsagen også fik nordisk basis-moral i kampen sønden Skelbæk...For selv i denne nordisk-sydslesvigske taktik at være uden ved dette, lagde jeg ham C.P.O.Christiansens navn på sinde som et symbolsk udtryk for højskolen - og at aktivt udtryk: adressen. Jeg diskuterede jo dette Med C.P.O. i 1946, at her var en nordisk (Göteborg) lejlighed for højskolen i pagt med hans Grønlandsaktion. Og naturligvis var han fyr og flamme. Og ære være ham for det. Og her på stedet støttede Arnfred og Kjær ham. Det gamle nordiske Askov kom altså i centrum, den Schrøder'ske linie fulgt op af vor Askov, "Danmark-Island", som jeg skikkede gesandten med henvisning til, at hans forgænger, Sigurd Nordal, havde været her på Askov. Nu var det rimeligt, at han kom til Snoghøj...Men ellers kendte C.P.O. ikke noget til håndskriftsagens interne spørgsmål. Hans styrke var den impulsive retfærdighedshu mere end indsigt i "det nordiske", hvor han med møje rokerede ud af Skandinavismen (og medarbejderskabet med "Det frie Nord"). Helt ud kom han jo ikke. Men et godt symbol synes jeg, han var, for højskolens aktion...den store - vidtrækkende - mærkværdighed var, at Sydslesvig...stod på udleveringsfolkenes side, netop Sydslesvig...man skulle ellers tro det omvendte (Vil-

helm la Cour, Hansen-Larsen osv.) Men "Flensborg Avis" trykte... en 6-7 kronikker af mig om sagen samt betalte de 300 stk. af de sidste som pjece til folketingsudvalg, nordisk presse og de nordiske højskoler, som i denne sag kunne se en dansk højskolelinie af nordisk art - plus min tale på Elverum om det dansk-norske, også den trykte "Flensborg Avis"! Alene Sydslesvig kan for alvor dække vor folkelig-nationale-nordiske linie! Dette er Danmark! Og dette må Island forstå. Uden dette Danmark havde de aldrig fået håndskrifterne. Tror du, Sverige og Norge ville udlevere noget? Via Brøndum har de ytret noget om "godfjottethed". Ja, jeg har talt i Island med en lærd islænding, der naturligvis var glad - men føjede til: det er underligt, at Danmark virkelig vil udlevere Codex og Flatøbog, vi ville aldrig have gjort det!!! Nej, intet land ville have gjort det!...Men netop derfor blev sagen så afgørende for mig. Og at Sydslesvig gennem alle årene så uforbeholdent støttede mig, var for mig en dansk-europæisk linie ud over al partiel snak om "fællesmarked" osv. Derfor er Sydslesvig dette punkt udenfor! Symbolsk, nordisk-realt. Og derfor kørte jeg min Skibelund-tale i Island. Begriber de ikke dette og vor forbindelse med dette og håndskriftsagen - så vil de glide uden for det Norden, der kommer, og det nye Europa, der gennem denne aktion begynder her oppe...

I 1963 blev Jørgen Bukdahl indbudt af den islandske præsident til at deltage i indvielsen af den nye domkirke i Skálholt. Det gav anledning til et nyt bemærkelsesværdigt brev af 9. august 1963:

...var der nogen, der var tilbageholdende i Island, var det mig; men jeg kunne ikke nægte "Morgunbladid" et interview - og ejheller der at placere Gislason. At de satte det op på indvielsesdagen, kan jeg ikke gøre for. Ved middagen på Tingvalla ventede jeg lige til kaffen med at tale; men ingen sagde noget. Da talte jeg naturligvis tværs igennem præsidenten, regeringen, bispen osv. Trods al kirkelighed, men just gennem genrejsningen af Skálholt, var det genrejsningen af det folkeligt-nordiske (og ud fra dette det universale), der var sagen. Her var den dybeste grundlinie: Grundtvig, Kierkegaard, Kold og Christoffer Bruun. Jeg formoder, at just dette vil blive husket fra Skálholtindvielsen, når andet er glemt. I min tale satte jeg Ivar Aasen ind i denne sammenhæng...

I et andet brev fra samme periode fortæller Bukdahl videre om håndskriftkampen:

...Kommisionsskriftet fra 1951, der skulle vejlede opinionen... enhver sagkyndig så, at det gennem fortielser (af islandsk indsats) var vildledende, illoyalt, sofistisk. Kendere så det. Men tav! Vel af kollegiale grunde. Var håndskriftsagen gået til offentlig debat på dette, havde vi tabt. (Nordal ville dele og blev derfor af regeringen afsat som ambassadør). Alene Bjarni Gislason svarede og forsvarede sit fædrelands videnskabelige ære - og det sådan, at ingen i slutkampen turde påberåbe sig dette kommisionsdokument...Dette var Gislasons bedrift og vejledende for os alle, der jo ikke kunne være inde i alle disse specielle enkeltheder...Han måtte selv, ene og alene gennempløje disse masser af papirer. Det blev ene og alene Gislasons bedrift at tage bunden ud af modstandernes vigtigste argumenter...

...jeg kom til landet (til Skálholtfesten) og fik talt med regering og blade og ryddet op i det underjordiske spind, og så skød "Morgunbladid" på selve indvielsesdagen min hovedartikel af og med en hel spalte om Gislason for med 4-tommersøm at slå sagens realitet fast. Ikke én knyede i den anledning! Men skumle - det gjorde man jo nok. Men universitetets nu afgåede rektor, Alexander Johansson, gjorde en stor frokost for mig i den anledning, sammen med bladfolk og forfattere. Du vil kende mig dårligt, hvis jeg da sparede på krudtet. Endelig gav regering og præsident på Tingvellir en middag for alle indbudte. Alle nordiske biskopper og præster og gavegivere plus mig sådan ved siden af...Naturligvis holdt jeg til sidst en tale, den eneste ved den middag...Jeg talte over ordene fra Prædikeren 11.1: "Kast dit brød på vandet -". Og jeg talte for, hvad jeg kaldte "folket uden for snorene", som det væsenligste og bærende. Thi vi indbudte havde jo adgangskort til kirken, snore var spændt ud. Bag dem stod det islandske folk, hvis drøm nu var opfyldt, og som havde båret drømmen om det genrejste Skálholt...lad os mindes dem, der bar Island fra nødsårene fra 1500 til 1800-1850. Og jeg talte om rimaen, Jon Hallsson, Jon Vidalen, Hallgrimur Pjetursson. Og jeg sluttede med en hyldest til Island og præsidenten...thi det folkelige er og var jo sagen. Og dér gir jeg ikke køb, ved du. Bourgeoisi, der snylter på det folkelige, er mig en rædsel...Grundtvig! - gerne; han blev dog biskop; men Kold! aldrig. Dette var min situation i Island (som i andre nordiske lande, ved du). Med vort nordiske håndpant: Sydslesvig, naturligvis. Jeg førte en sag - og var ikke officiel middags-

spiser...Ironisk-hjerteligt skrev "Morgunbladid", da jeg var fløjet til Bergen: "Bukdahl er rejst, nu er der atter stille i landet!"...sagens historiske forløb skulle fastholdes: det var den danske folkelige opinion, der løb den samlede videnskab over ende...

Foreningen Norden, der var helt passiv i håndskriftsagen, blev Bukdahl skuffet af. I et brev fra påsken 1962 skriver han, at den "ligesom Peter Marcussen-bevægelsen i sin tid - smuldrer op - netop af mangel på folkelighed"...Og i et andet brev fra samme år omtaler han sin strid med Viggo Starcke, der var en skarp modstander af håndskriftudleveringen. Starcke mente, at Arni Magnussons testamente, hvori han testamenterer håndskrifterne til Københavns Universitet, rent juridisk måtte respekteres. Bukdahls kommentar hertil lyder:

...testamentet er og bliver tvivlsomt - ét er hans (bortkomne) testamente ud fra den tids forudsætning - et andet er hans syn, vilje, linie, der naturligvis peger på af ham helt nye og uanede vilkår, som Island nu har. Hver linie i hans værk peger på fædrelandet Island...

- - -

V

F O L K E H Ø J S K O L E N

Det ny-nordiske syn er i sit væsen ikke andet end det folkelige syn, der skulle bære folkehøjskolens tale til ungdommen. Kun i det folkelige fællesskab og ved et ord på modersmålet kan et menneske finde sig selv, og kun derfra kan det hente den livsoplysning, der har virkeligheden selv i sig, og ikke blot er tomme teorier og ideologier. Og kun på den folkelige livsoplysnings grundlag kan et menneske få sans for de andre folks frihed og ligeret. Det er ikke den, der elsker sit eget folk så lidt som muligt, der bedst forstår de andre folks ret til at leve, men kun den, der elsker sit eget folk og modersmål så meget som muligt.

Det universelt-kristelige menneskesyn kan ikke svære i luften, det må gro i den folkelige jordbund, hvis det skal blive andet end abstraktion og tom internationalisme. Det er "folkets egne gamle ord" i myter og sagn, sange og eventyr, der alene kan føre det universelle menneskesyn ned fra abstraktionens intellektualisme til menneskelivets konkrete virkelighed.

Det er et sådant folkeligt syn, Jørgen Bukdahl har kæmpet for ikke

blot i den litteræ re verden, men også inden for højskolen og i Göteborgbevægelsen, hvor især svenskerne ofte savnede forståelse herfor.

I anledning af indvielsen af den nordiske højskole på Snoghøj, hvor han selv var taler, fik jeg i efteråret 1958 et brev, hvori han fortæller om et besøg på den nordiske højskole i Kungälv - og fortsætter:

...i dag er det jo kun de to skoler, der har nordisk perspektiv og program, hver på sin måde...Det svenske i Kungälv er nok det stærkeste. "Bildning" altså, men lidt svagt nordisk-nationalt set. Jeg talte der ved 10-års jubilæumsfesten og fik da et såre godt indtryk...jeg offentliggjorde talen i "Jyllands-Posten", "Aftenposten" i Oslo, "Hufvudstadsbladet", Helsinki og "Morgunbladid" i Reykjavik. Men "Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning" turde kun tage et referat, da talen var et angreb på svensk Skandinavisme i 1848 og 1864. Begge gange holdt man med tyskerne i det slesvigske spørgsmål...Den linie er jo fulgt op til i dag - også angående Sydslesvig, som jeg talte om ved festen på Bohus...men jeg havde ikke indtryk af, at det gik i bunde. Jeg begriber ikke helt dette. Både C.P.O. og Pip har jo virket der...jeg har indtryk af, at man samler elever på det fællesnordiske. Af nordmænd var der kun rigsmålsfolk og af finner kun Finlandssvenskere. Javel, de forstår nok, men de har ingen <u>medviden</u>. De har ikke følt disse problemer på deres egen krop - følgelig må de have en margin. Men de må dog lære at se problemerne fra de <u>andres</u> side...

...Det universelle er en <u>åndelig abstraktion</u>, men nedfældet i realiteter er det mellemfolkelighed (her Göteborgbevægelsens svaghed). Men set <u>således</u> vil det europæiske syn netop udfolde det folkelige og nationale efter dets bestemmelse (altså ret modsat af, hvad svenskerne tænker plus Hal Kochs Krogerup) - Magleås og Helsingør - dette kan ende i ...uholdbat tilpasning. Det er her, Danmark nu må løfte sin stemme. At tænke nyt er her at udfolde radikalt gammelt, der allerede lå i Grundtvigs tanker. (Den danske sag og Göteborgsynet). Historisk kunne højskolen i Norden ikke udfolde dette, da den <u>først</u> måtte have noget at ha' det i - altså de nationale og folkelige vækkelser; deres tid er nu væsenligt bærende historie; det nye bliver altså Grundtvigs tanker om folkeslagenes samvirke; og det er jo den store bryd-

ning i dag - netop nu da folkeånder rejser sig; dette kan næppe Rusland og Amerika holde nede. Men i denne skæringslinie står vi...

Omtrent samtidig med Snoghøj fulgte Jørgen Bukdahl en anden - ny - højskoles rejsning, det var Båring på Fyn. I foråret 1959 talte han ved et møde i Asperup før skolens indvielse, og dens humanistiske præg huede ham ikke. Han offentliggjorde talen i Højskolebladet, og i et brev anmærkede han:

...Ja, jeg blander mig op i sagerne, ser du...jeg synes, at humanismen breder sig som en aktuel forhudning - og alle steder er det jo Schrøders mislykkede sætning om lærerens evne og elevens trang...det stående alibi for sammenblanding af alle mulige ting ...Bøgh...spurgte Johs. Engberg, hvilket mål han havde med sin skole...han svarede: det ved jeg ikke, før eleverne kommer, for lærerens evne og elevens trang osv....Sandheden er jo den, at <u>højskolens opgave blandt andet er at afdække elevens "trang" - som oftest affektation og illusion</u> - og så gøre et menneske ud af ham - føre ham fra øjeblikket ind i tiden. Gyldiggøre eksistensen! Ved altså at <u>sige noget</u>...men jeg stillede naturligvis alternativet: Højskole <u>eller</u> Sorø (ungdomsskole og medborgerskole). <u>Så</u> stryger vi menneskesynet og hjælper ungdommen til at blive gode vælgere og sognerødder...vi har jo da fjerkræhøjskole, der skulle hjælpe velfærdsstaten til at få en høne i gryden hver søndag. Det må her være elevens "trang", formoder jeg. Lærerens evne må jo være at forløse denne trang i hønsegården. Privat ville jeg prøve kunststykket med hanen - hugge hovedet af den og kaste den over udødelighedsmuren...Men Gud ved, om der ikke snart skal slås et slag og få skilt Rødehavet ad og drukne ægypterne...

- - -

Det skuffede Bukdahl, at mange højskolefolk sidst i tredserne ikke magtede at skelne klart nok mellem husorden og åndelig frihed, men mere optaget blev han naturligvis af, at eksistensteologien kom til at præge højskoledebatten. Den radikale nedskrivning af idealismen og ideologierne for at komme ned til det nøgne eksistensproblem, huede ham godt, Kierkegaard-læser som han altid har været. Og han vidste, at både Kold og Grundtvig havde været igennem det samme snævre pas, ja, at Kold ikke kunne tænkes uden den Kierkegaard'ske radikalitet. Kold må derfor - mente han - være vejen for den danske højskole.

I et brev af 23. februar 1964 udtrykker han klart, at "Kierkegaardintentionen" frigør det grundtvigske i forkyndelsen, det vil sige "eksistensgyldiggørelse", og han skriver:

> ...Måske var det især Løgstrup, der var opbragt over, at jeg gjorde Kierkegaard til en slags grundtvigsk tjener i dette spørgsmål...

Man havde bedt ham om et bidrag til bogen: "Højskolen til debat", og om dette fortsætter han:

> ...så jeg tænkte: vil de ikke have sagen ind ad filosofisk vej, så skal de få den ind ad historisk. Og der var et punkt, som aldrig har været undersøgt videnskabeligt til bunds, og det er Kold og Grundtvig...Jeg rodede da alt dette frem og fandt mærkelige ting; fik bestemt Kold som Kierkegaardianer, ivrig læser af "Øjeblikket", præstehader, Lindbergmand. Hvilket Grundtvig vidste!!! og reagerer da imod de akademiske grundtvigianere: Brandt, Grove, Hammerich, Skat Rørdam, Otto Møller - ved hjælp af Kold (Marielyst). En række citater viser dette. Vennemødet i 1865 og igen i 1866!! Han lader Sorøsnakken falde og viser, at Kold er vejen, henstiller til Schrøder, Nørregaard og Trier at tage til Dalum. De gør det alle tre. Og på dette grundlag skrev Grundtvig sin sang:
>
> Langt mere værd end det røde guld
> det er sin Gud og sig selv at kende.
>
> Hvilket er et fæes Kiergaard-Grundtvig-stade! Den historiske Koldskikkelse frigør jeg med citater af Kierkegaard (om den menige mand). Alt dette er uangribeligt. Så kan man vælge, men ikke smykke sig med lånte fjer eller højskolenavn...

I et brev af januar 1964 forklarer han, at eksistensteologien ikke er kommet bag på ham:

> ...du ved, jeg er en gammel tænker og har da allerede i Sigrid Undset-kapitlet i "Det skjulte Norge" i 1926...foregrebet, hvad der nu foregår: eksistensholdningerne bag det psykologiske væv og det sammenstød mellem eksistensfilosofi og eksistensteologi, hvor antropologien er den samme. Som jeg sagde til Lindhardt, et sted vi talte sammen: "Jeg er her allerede"!...Dette Termopylæ-væsen kom mig ikke overraskende. Det lå skjult bag opgøret efter 1918, men først efter 1945 brød det frem, omend i en noget forvirret oversvømmelse; af den grund skiftede jeg spor og skrev "Spejling og realitet" plus Kierkegaard-bogen...

De senere års udvikling inden for højskolen gav ikke Bukdahl anledning til megen optimisme. I breve fra marts 1973 skriver han:

...Højskolen...har reageret imod det nordiske i vor betydning. Gerne lidt flygtigt nordisk, ubestemt. Men dette, der har grund i Göteborgsynet...man synes at springe ud i det mellemfolkelige og u-landene, fordi man ikke har energi (plus tro og indsigt) til at løse det nordiske som vækstproblemet hos de 6 folk. Det var dette vækstproblem, Grundtvig anede, men ikke helt fik formuleret i 1839. Det var først i 1840'erne, at dette adskillende vækstproblem, nationalt, tog fat med fart (Hammershaimb, Sigurdsson, Aasen, Snellmann osv.). Det nordiske - ikke som et økonomisk kup, men med økonomiske og sociale følger efter væksten. (ret langt nået, men ikke langt nok endnu). Dette forstår "Norden" og Nordisk Råd ikke meget af, derfor de stadige bagslag - netop nu, hvor vi med EF havde brug for nordisk samforståelse. Den havde, hvis den nordiske højskole havde gennemsyret folkene, været inden for rækkevidde. Nu er vi foreløbig ude i europæisk uføre...

Og i et senere brev fra efteråret 1974 vender han tilbage til højskolen:

...Jeg skrev et stort essay til Uldum højskoles 125 års jubilæum om brydningen mellem den rationalistiske bondeskole (Rasmus Sørensen, Rottwitt, Bjørnbak) og den grundtvigske højskole efter 1864 med modsat syn. Det synes, som Rasmus Sørensen og Bjørnbak går igen i den politiske højskole i dag (camoufleret som "Kritisk Højskole"!)...Det folkelige synspunkt er på nulpunktet også også i højskolen. Gruppementalitet afløser eksistensholdning, og al højskole begynder med eksistens for ikke at blive udslettet af kollektivet. Oplivelse og vækkelse var jo aldrig indoktrinering, men eksistensmeddelelse til eksistensransagelse og eksistensholdning; det forstod den nøgterne og kritiske Kold. Men nu er det altså gruppepædagogik...

...Dertil det nordiske, der nu er gået helt ud af højskolens tapet, som om det nordiske ikke ud over det praktiske indebar et fælles-folkeligt universalt syn. Det forstod dog Grundtvig...

...Og nu Ebbe Reich...når det ebber i åndslivet, går man til underlivet. Besynderligt! Det må jo være halvmænd...for fuldblods mandfolk er det dog en biting, således for Grundtvig, der som digter omsatte sligt i halvsværmeri. Illusionen om kvinden er virkeligere end kvinden selv. Gennem kvinden til os, sagde han, og det tror disse psykologi-dilettanter har noget med sengen at gøre. Historisk-sagligt skete det aldrig. Således var han indrettet, hvad der ikke har med dyd og moral at gøre. Men at han

havde et stærkt erotisk pres, er jo ligetil, derfor udbruddet i 1867 (lidt i 1844), hvad der hænger sammen med det manio-depressive og ikke med helligånden. Både hans sippede slægt (sønnerne i Englandsbrevene) og moderne fagerotikere har helt misforstået sagen, da de freudsk er bange for, at han "sublimerede" - hvad han visseligen gjorde. I 9 bind digte og 4 bind sangværk. Muligvis usundt, men værkerne står der; fra sengefolkene har jeg ikke hørt stort...

...Reich har her digtet Grundtvig ind i sine egne drømme, hvad der svarer til Thorsens Jesus-film. Begge ting sagligt uhæderligt...måske grubler man på en tilsvarende Grundtvig-film... Jeg kunne tænke mig en Marx-film med blandt andet hans fortiede faderskab til et illegalt barn, han fik med husbestyrerinden, men hvor den gode ven, Engels, påtog sig faderskabet! Det er vanskeligt at sublimere i økonomi. En sådan saglig film på dette felt ville jo nok vække opsigt, selv om den her var sandfærdig...det ville være noget for de victorianske russere og senge-marxisterne herhjemme. Men du tror vel ikke, nogen Thorsenianer ville vove dette?

...de midaldrende har vi da imod os...som fra 1920-30 har de låst sig inde og fast i en ny-internationalisme, men globalt, Vietnam, anti-Amerika og anti-Nato, der afvænner eleverne fra at høre...

VI

N O R D E N O G E F

At Jørgen Bukdahl helt fra begyndelsen var - og måtte være - en skarp modstander af Danmarks tilslutning til EF, er indlysende. EF er jo netop en "pontonbro" - en ovenfra skabt, ufolkelig overbygning, et kunstigt Europa. Det er et helt andet Europa, Bukdahl gennem hele sit liv har kæmpet for, for europæer har han været så vel som nogen. Han har drømt om et Europa bygget på de "nationale" piller, altså ved et frit samvirke mellem selvstændige folk. Kendt er jo da også hans forbindelser til flamlændernes frihedskamp.

I et brev fra efteråret 1973 skriver han:

...i virkeligheden har den europæisk-nordiske sammenhæng været mig den vigtigste. Derfor min modstand mod EF (og tilsvarende nordiske forsøg, der begynder fra den gale ende som usolid overbygning). Men mine EF medsammensvorne vil heller ikke forstå dette...Jeg frygter, at en europæisk-folkelig samling nu forkludres...

Og Jørgen Bukdahl betegner sig selv i brevet som en:

...opfinder af en vis nordisk vej...eller rettere af betingelserne for, at vejen kan bære og føre ud i Europa...Thi det ny-nordiske i dets praktiske udførelse (hvad der nok havde været muligt) er dog et eksempel på betingelserne også for et europæisk samvirke.

Men vi gik altså på hovedet ind i EF...

- - -

-oOo-

EFTERSKRIFT

Brevskrivere er i vore fortravlede telefontider en sjældenhed, og Bukdahls breve har altid været lange og indholdsrige. Det kunne tage tid at tyde dem, og hans klo har vel undertiden været noget af en prøvelse for typografer. Men brevene gav altid opmuntring og fornyet lys over den daglige højskolevirksomhed.

Som nævnt kunne hans to-sidede indsats i den litterære og den folkelige verden undertiden misforstås både fra litterær side, hvor man som oftest har set ned på det folkelige åndsliv, og fra folkelig side, hvor man har følt sig usikker over for en mand, der både kan tænke og udtrykke sig akademisk og filosofisk.

Og tænke kan han. Han ynder at kalde sig dialektiker, hvad der ikke skal forstås marxistisk, men forstås med sigte på vekselvirkningen mellem folkelig og akademisk kultur og videre ud i de modsætninger, som selve livet rummer i sit væsen. Disse modsætninger skal ikke afsvækkes, men forsones under humorens tegn. Han kan nok være skarp overfor sine modstandere, men humoren hvælver sig altid over hans angreb som en tilgivelsens himmel. Humoren rummer da - i modsætning til satiren - altid forsoningens mulighed, den er i pagt med Guds eget væsen, - hvordan skulle han ellers kunne holde menneskene ud -, hvad mænd som Martin Luther og Nathan Söderblom vidste noget om.

Men det folkelige åndsliv er Bukdahls rod, fra det udgår hans verden. I et kort sammendrag kan derfor brevenes indhold samles således:

Livet er som selve eksistensen givet til alle uden forskel, det er folkeligt i sit væsen. Og det er det eneste, det virkelig gælder om. Grå er al teori, kun livets træ er evig grønt. Det er digtningens, filosofiens, kunstens og teologiens opgave at beskrive dette

folkelige og eksistentielle liv. Gør de ikke dette, fortaber de sig i abstraktioner.

Den menneskelige eksistens udvikles altid i en folkelig-historisk sammenhæng og udtrykker sig i et folkeligt modersmål. Uden rod i folkeligheden lever et menneske kun et skinliv.

Enhver eksistens i folkelig sammenhæng rummer en higen ud over naturens egne grænser, en længsel efter noget uforgængeligt og evigt, som det fortælles i myten om Hadding, der ved at følge historiens og poesiens tale nåede frem til udødelighedsmuren.

Lever et menneske eller et folk derfor sin egen folkelighed igennem, når de frem til denne længsel, der er fælles for hele menneskeheden (universal). Ægte folkelighed er derfor moderskød for sand mellemfolkelig forståelse, medens internationalismen er en abstraktion og på grund af sit falske menneskesyn fører til krig.

I Norden bør derfor hvert enkelt folk leve sin folkelighed igennem. Nordens ånd vil - som alt af ånd -udfolde mangfoldigheden, men samtidig fastholde enheden mellem mennesker og folkeslag.

En ægte folkelighed er forudsætningen for en levende kristendom. Uden rod i det menneskelige folkeliv bliver al kristendom til døde læresætninger og stiv moral.

Disse folkelige grundtanker har gyldighed for alle folkeslag på jorden og er den eneste vej til fred i verden. Norden har betrådt denne vej og har skabt fred mellem sine folk og vil kunne blive et forbillede for Europas og hele verdens stræben mod fred og frihed til alle folkeslag. EF er en misforståelse, fordi det splitter Norden og forsøger at skabe et ufolkeligt Europa.

Sådanne synspunkter stiger frem af brevene, også af de korte uddrag, der her er taget af dem. Det er min overbevisning, at de er nødvendige for os alle i den folkelige oplysning og på vor vej ind i fremtiden.

Poul Engberg.

Anmærkning: Redaktionen af småskriftserien har renskrevet Poul Engbergs manuskript til offset. Engberg har med minutiøs nøjagtighed fulgt Jørgen Bukdahls skrivemåde. Brevene er skrevet hastigt og med flyvende pen. Derved er en række tidsbesparende forkortelser fremkommet. Eksempelvis: Gr. for Grundtvig og Gr. for Grønland o.s.v. Disse forkortelser er her alle skrevet helt ud. Desuden er rene og indlysende hastværks-skrivefejl rettede, fordi Poul Engberg med sit manuskript sigter mod forståelse af Bukdahls syn og synspunkter og ikke mod en udforskning af hans skrivebordsvaner.

I foreningen FRI NORDISK FOLKEHØJSKOLE's småskriftserie (under redaktion af Gustaf Bengtsson) er hidtil udsendt:

1. Gustaf Bengtsson: "Rusland bag Sovjet-Unionen" . ...1968.U.
2. Poul Engberg og Gustaf Bengtsson: "Vor tids fjendskab mod det menneskelige" . . . .1968.
3. K.Helveg Petersen: "Uddannelserne og fremtiden". ...1969.U.
4. Gustaf Bengtsson: "De to ungdomsoprør" . . . .1969.U.
5. Stein Fossgard: "Folkehøgskolen og Framtidssamfunnet". . . . .1969.
6. Poul Engberg: "Folkehøjskole og folkestyre". . . . ...1969.U.
7. Stein Fossgard: "Folkehøgskolens nordiske opgåver".1969.U.
8. Jørgen Andresen: "Fra Friedrichruh til Hundorp . ...1970.U.
9. Gustaf Bengtsson: "Den nordiske kulturkrampe". . ...1970.U.
10. Jørgen Bukdahl: "Lyset fra Vonheim". . . . .1970.
11. Johannes Nielsen: "Historie og folkehøjskole". . ...1970.
12. Regin Prenter: "Forkyndelsens sociale sigte hos Grundtvig" . . . .1970.
13. Sune Andresen: "Højskolens funktion i det moderne samfund" . . . .1970.U.
14. Gustaf Bengtsson: "Forstand, følelse, politik og folkelighed i højskolen" . . . .1971.
15. Per Warming: "Den folkelige sangs krise" . . . .1971.
16. Gustaf Bengtsson: "Mørke, lys og folkelighed i højskolen". . . . .1971.
17. Folke Wirén: "Vad som hände för hundra år sen" . ...1971.
18. Gustaf Bengtsson: "Højskolens opdragelsesmandat" ...1971.
19. Stein Fossgard: "Folkehøgskolen som personskole i nordisk perspektiv". . . . .1972.
20. Gustaf Bengtsson: "Dannelsesidealet og folkehøjskolen". . . . .1972.U.
21. Gustaf Bengtsson: "Højskolens indre spændinger". ...1972.U.
22. Poul Engberg: "Højskole, nationalitet og fremtidens Europa" . . . .1972.
23. "Nordiske breve fra Jørgen Bukdahl modtaget af Poul Engberg". . . . .1976.

Et U. efter årstallet = småskriftet er udsolgt.

Småskrifterne kan rekvireres ved henvendelse til foreningens sekretær: højskolelærerinde Gyda Nielsen, "Boligen", Engelsholm, 7182 Bredsten. Telefon: (05) 88 36 48.